

DE BOER, Minne Gerben. 'Woordenschat'. Hoofdstuk 6 van *Woordstudies I. ITALIANISTICA ULTRAIECTINA 4*. Utrecht: Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, 2009. ISBN 978-90-6701-025-2. 137-154.

SAMENVATTING

Dit hoofdstuk is een programma voor contrastief woordenschatonderzoek voor Nederlandse italianisten. Het gaat uit van een nul situatie en geeft suggesties voor onderzoek dat door studenten verricht zou kunnen worden.

RIASSUNTO

Questo capitolo costituisce un programma per ricerche contrastive nel campo del lessico per italianisti olandesi. L'articolo parte da una situazione zero in questo campo e dà suggerimenti per ricerche che gli studenti d'italiano potrebbero fare.

SUMMARY

This chapter is a program for contrastive research in the field of the lexicon for Dutch Italianists. It assumes that the state of the field is at zero level and presents suggestions for useful research themes for students of Italian.

KEY-WORDS

Basic lexicon, contrastive analysis, Dutch-Italian

© Minne G. de Boer

De bundel *Woordstudies I* vormt het vierde deel van de reeks ITALIANISTICA ULTRAIECTINA. STUDIES IN ITALIAN LANGUAGE AND CULTURE, uitgegeven door Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, ISSN 1874-9577 (<http://www.italianisticaultraiectina.org>).

6. WOORDENSCHAT*

Inleiding

Er bestaat geen duidelijke traditie op het gebied van het vocabulaire-onderwijs voor het Italiaans, evenmin als voor het Nederlands overigens. Dit heeft natuurlijk te maken met de status van beide talen in een vreemde-talencurriculum op de middelbare school. De situatie is duidelijk anders dan voor talen als Engels, Frans, Duits of Russisch. Niettemin bestaat er voor beide talen een basiswoordenboek. Het *Vocabolario Minimo* van Baldelli en Mazzetti (hierna BM) en het Basiswoordenboek Nederlands (De Kleijn en Nieuwborg, hierna KN), dat voortkomt uit de behoefte van het Belgische onderwijs. In de *Grund- und Aufbauwortschatz* van het Ernst Klett Verlag (Stuttgart) bevindt zich bovendien een Italiaans-Duits deel, verzorgd door P. Giovannelli; dit is voor het Nederlands bewerkt door Tichelman. Dit laatste boek is voor het onderwijs onbruikbaar vanwege de vele fouten die voortkomen uit het feit dat een Frans-Duitse woordenschat tweemaal 'vertaald' is. Bovendien bevatten deze werkjes, in tegenstelling tot de eerdergenoemde, geen voorbeeldzinnen, waaruit de precieze betekenis van de woorden in een context is af te leiden. Wel is er een indeling in 'centres d'intérêt', waarbinnen de 'Aufbauwortschatz' gepresenteerd wordt.

Niet altijd is bewust onderwijs in vocabulaire nuttig geacht. In de jaren zestig, het hoogtepunt van de zogenaamde 'directe methode', was het taboe om woorden aan te bieden anders dan als bijproduct van de cursustext, en bovendien hoorde men geen vergelijkingen te maken met de moedertaal van de leerling. De gedachtengang was dat het aanleren van vreemde talen op dezelfde wijze moest geschieden als het verwerven van de moedertaal, namelijk door een herhaaldelijk aanbod van de vreemde taal in concrete situaties, waarbij de moedertaal als afleidend werd beschouwd. Blijkens recente publicaties, onder andere die van Nation (1982), is die periode gelukkig voorbij, maar hij heeft verwoestende sporen nagelaten in het Nederlandse talenonderwijs. De bezwaren - afgezien van de theoretische achtergrond waarop deze leertheorie stoelt - zijn dat het aanbod zo overweldigend moet zijn dat in de praktijk aan het eind van een cursus maar een miniem aantal woorden beschikbaar is, en verder dat het leggen van verbanden tussen de vreemde taal en de

* In mijn college contrastieve taalkunde voor studenten Italiaans heb ik voor het jaar 1983 de woordenschat centraal gesteld. Het onderwerp bleek een onontgonnen terrein te zijn, zodat er weinig achtergrondliteratuur geboden kon worden; ik heb daarom zelf naspeuringen gedaan naar wat ik over woordenschatonderwijs kon vinden en getracht het resultaat te betrekken op het Italiaans. De syllabus die aldus is ontstaan heeft daardoor de functie gekregen een nieuw veld van onderzoek te openen voor Italianisten; dit hoofdstuk is een herziene versie van deze syllabus. Ik hoop dat het aanleiding geeft tot verder onderzoek.

moedertaal volkomen aan de toevallige intuïties van de leerling wordt overgelaten. Het resultaat is de befaamde Nederlandse talenkennis die inhoudt dat de mensen in tien talen om een kopje koffie kunnen vragen, maar in geen enkele een behoorlijk gesprek kunnen voeren. In ons onderzoek hebben we dus drie handicaps: de betrekkelijke afwezigheid van voorstudies op ons specifieke taalgebied, het feit dat de theorievorming plaatsvindt binnen andere onderzoekstradities (die van docenten Engels en Frans bijvoorbeeld) en het feit dat de noodzaak van systematisch onderwijs door sommige invloedrijke stromingen in twijfel getrokken is. Met deze handicaps zullen we moeten leven, wat overigens geen excuus is om niets te doen.

Omvang van de woordenschat

Grammatica-onderwijs is in wezen minder problematisch dan vocabulaire-onderwijs. Dat hangt samen met de omvang: de grammaticale problemen zijn beperkt in aantal en daardoor is het in principe mogelijk ze allemaal in een cursus te behandelen. De woordenschat is enorm uitgebreid; bijna niemand kan de omvang van de woordenschat van de 'native speaker' evenaren en dus moet er op ieder niveau van het onderwijs een keuze gemaakt worden. Daarbij komt dat de grammatica een afgesloten terrein vormt: op een bepaalde leeftijd kent men de grammatica van zijn taal en dan komt er praktisch niets meer bij. Een woordenschat is open: op iedere leeftijd kan men zijn persoonlijke woordenschat uitbreiden, bij voorbeeld doordat men in aanraking komt met terreinen van activiteit waar men zich tevoren nooit op begeven heeft. Ook voor een taal als geheel verandert de woordenschat voortdurend. Niemand weet precies hoe groot zijn eigen woordenschat of die van een ander is. Er bestaan de meest wilde ideeën over, soms bij erkende autoriteiten in het vak, waarbij vaak de wens de vader van de gedachte is. Met betrekking tot het minimum heeft jarenlang het idee dat eenvoudige boeren over niet meer dan 300 woorden beschikken in de handboeken rondgespookt (ik meen dat dat idee van Jespersen komt). Het hoeft geen betoog dat deze mening berust op primitieve sociale vooroordelen van verwaten stedelingen, maar pas als men enige ervaring met een basisvocabulaire heeft, kan men hem weerleggen, bijvoorbeeld door te laten zien hoe de 300 meest frequente woorden van willekeurig welk corpus praktisch geen concrete woorden omvatten. Een variant van deze misvatting is de mening van Migliorini dat omstreeks het jaar 1000 de inwoners van Toscane een woordenschat van ± 4000 eenheden bezaten. Het is niet zo moeilijk te begrijpen hoe hij aan dat getal kwam; als men de Italiaanse woorden neemt die in de literatuur van de Trecento al aanwezig waren en daar alle woorden aftrekt waarvan de vreemde herkomst (geleerdenlatijn, Frans, en dergelijke) bewezen kan worden, dan houdt men waarschijnlijk niet meer dan 4000 over. Maar als men de 6000 woorden van de Decameron in centres d'intérêt ordent en dan constateert hoe weinig concrete woorden zelfs in zo'n wereldwijze tekst voorkomen, dan wordt het duidelijk dat er veel aan de aandacht van de geleerden ontsnapt is.

Een gok die mij meer verantwoord lijkt is gebaseerd op het volgende. Matteu Ceccaldi heeft een woordenboek geschreven van het Corsicaanse dialect van een afgelegen dorp (Pieve d'Evisa), dat gebaseerd is op het vocabulaire van zijn moeder, die nooit anders dan dialect had gesproken. Het aantal opgenomen woorden, dat dus correspondeert met de woordenschat van dat dialect omstreeks 1900, is 15.000. Zelfs wanneer we in aanmerking nemen dat toen de materiële civilisatie toegenomen was in vergelijking met de Middeleeuwen, en dat er zelfs in een kleine dorpsgemeenschap individuele verschillen geweest zullen zijn in verband met de terreinen van belangstelling (zo kende Ceccaldi's vader alle plantennamen), lijkt het aanneemelijk dat 10.000 een aanvaardbaar minimum is voor een geïsoleerde taalgemeenschap, en voor de daaraan deelnemende individuen. De bovengrens is een ander verhaal. Het woordenboek van Zingarelli, dat erg veel woorden heeft opgenomen, telt er iets meer dan 100.000. Het Nederlandse woordenboek van Van Dale heeft er ongeveer 200.000. Dit betekent overigens niet dat het Nederlands een tweemaal zo rijke taal zou zijn als het Italiaans, maar het heeft te maken met de structuur van beide talen: het Nederlands telt vele samenstellingen, die als aparte woorden vermeld staan, terwijl het Italiaans combinaties gebruikt die onder het hoofdwoord voorkomen. Men vergelijk bijvoorbeeld *luchtvervuiling*, als afzonderlijk woord naast *vervuiling*, met *inquinamento dell'aria*, dat als voorbeeld geciteerd wordt bij dat ene woord *inquinamento*. De 100.000 van de Zingarelli zijn er veel meer dan een individu in zijn hoofd heeft, onder meer omdat de Zingarelli ruimschoots put uit allerlei vak-talen en verder de hele literatuur vanaf de *Origini* beslaat. Woordenboeken die selectiever zijn komen lager uit. De *Dictionnaire du Français Contemporain*, die de ontwikkelde spreker van nu tot criterium heeft gekozen, telt 25.000 woorden, de *Petit Larousse* ongeveer 35.000. Voor het Italiaans komen de DFD en de kleine Garzanti met gelijksoortige uitgangspunten uit op 35 à 40.000. Voor de afzonderlijke taalgebruiker moeten deze getallen ook als bovengrens beschouwd worden, omdat niet iedereen op alle terreinen thuis is die de 'homme cultivé moyen' geacht wordt te beheersen, terwijl bij het Italiaans de regionale variatie ook nog een rol speelt. Het lijkt me daarom veilig om te zeggen dat de woordenschat van de gemiddelde ontwikkelde taalgebruiker (spreker van een Romaanse taal met middelbare-schoolopleiding) tussen de 10 en de 25 duizend ligt. Met Melka Teichroew (1982) ben ik van mening dat de grens tussen actieve en passieve woordenschat grotendeels fictief is; zodra men zich intensief met een onderwerp bezighoudt gaat men de bekende woorden actief gebruiken.

Als we ervan uitgaan dat de aanstaande Italianist – in tegenstelling bijvoorbeeld tot de toerist – het beheersen van het Italiaans alsof het zijn moedertaal was als ideaal stelt (afgezien van de bereikbaarheid van dit ideaal), dan moeten we als streefcijfer voor de woordenschat ook 10 à 25 duizend nemen.

Een basiswoordenschat kan op twee niveau's gefixeerd worden; een vaste kern van 1500 à 2000 woorden (BM en KN zijn daar voorbeelden van) en een uitbouw, van

wisselende inhoud, van 2000 à 3000 woorden (een voorbeeld is het woordenboek van Matoré voor het Frans). Het totaal van 5000 is wel het maximum dat op enigszins verantwoorde wijze in een cursus kan worden ingevoerd; dat betekent dat er strategieën moeten worden aangeleerd om de overbrugging tot het gewenste aantal tot stand te brengen. Wanneer we aannemen dat BM als basiswoordenschat redelijk voldoet, dan blijft voor nader onderzoek een dubbele taak over: het vaststellen van de uitbreidingswoordenschat en het uitwerken van individuele woordverwervingsstrategieën. Overigens is dit nog maar een simplistisch beeld van de problematiek; het gaat hier om aantallen en niet om de vraag wat het aanleren van een afzonderlijk woord precies inhoudt. Dat komt in het vervolg van deze tekst nog aan de orde.

Hoe kunnen we de basiswoordenschat van twee talen vergelijken?

Met betrekking tot de basiswoordenschat (BM of KN) kunnen we ons de vraag stellen: wat zit er precies in? We kunnen immers twee basiswoordenschaten met elkaar vergelijken. Om dat te doen, moeten we een nadere indeling maken. Immers, 1750 woorden is teveel om ineens te overzien, zeker als het erom gaat om eventuele lacunes of overbodige woorden op te sporen. Ik zal een concreet voorbeeld geven.

Vraag: welke zijn de zelfstandige naamwoorden die een tijdsaanduiding uitdrukken?

Behalve de zeven dagen van de week en de twaalf maanden van het jaar heb ik er voor BM 27 genoteerd. Het zijn in alfabetische volgorde:

anno, autunno, epoca, estate, giornata, giorno, inverno, mattina, mattino, mese, mezzanotte, mezzogiorno, minuto, momento, Natale, notte, ora, Pasqua, periodo, pomeriggio, primavera, secolo, sera, settimana, stagione, tempo, volta.

Het is mogelijk dat deze lijst nog verlengd moet worden; bijvoorbeeld komen ook *futuro* en *passato* voor, in eerste instantie als adjectieven, maar ook met een tweede betekenis als substantief. Buiten beschouwing zijn gebleven termen die betrekking hebben op leeftijd en het woord *vakantie*.

In KN zijn het er ook 27, namelijk:

avond, dag, duur, eeuw, herfst, jaar, keer, lente, maal, maand, middag, minuut, moment, morgen, nacht, najaar, ochtend, ogenblik, periode, seconde, seizoen, tijd, uur, voorjaar, week, winter, zomer.

Een eerste constatering die we kunnen doen is dat beide basisvocabulaires exact hetzelfde aantal termen bevatten, namelijk 27. BM en KN zijn wat tijdsaanduidingen betreft blijkbaar goed vergelijkbare verzamelingen. De opname in de basiswoordenschat berust op frequentie en frequentie, mits op goede gronden vastgesteld, is een aanduiding voor het belang van een woord binnen een woordenschat. De frequenties kunnen in onderstaande staatjes bekeken worden. De eerste bevat de rangorde

(binnen een lijst van 1 tot 2500 naar afdalende frequenties) volgens Sciarone (1977), en het frequentiegetal volgens het meest betrouwbare corpus, dat van de LIF.¹ De tweede bevat de frequenties volgens Uit den Boogaart.

56	anno	841	506	settimana	98
64	giorno	756	625	periodo	43
73	volta	701	692	inverno	77
91	tempo	539	778	pomeriggio	49
121	ora	353	846	estate	52
127	momento	381	871	stagione	48
138	sera	249	942	epoca	33
175	notte	228	975	mattino	43
232	mese	216	1271	mezzogiorno	30
377	secolo	88	1333	primavera	37
404	giornata	88	1711	autunno	31
127	mattina	104	2183	Natale	26
499	minuto	102	(2246	serata	15 ²

(Verder *Pasqua* 20, *durata* 10 en *mezzanotte* 6).

jaar	1187	morgen	56
tijd	646	middag	55
dag	554	seizoen	52
uur	297	zomer	49
keer	225	winter	38
maand	209	duur	37
avond	178	voorjaar	32
eeuw	167	ochtend	31
moment	147	seconde ³	28
nacht	139	(tijdperk) ⁴	17
ogenblik	134	voorjaar	12
minuut	131	herfst	5
(maal)	80 ⁵	lente	–

Frequentietellingen worden redelijk betrouwbaar geacht tot aan de eerste 1500 woorden. Dit wordt hier bevestigd aan de hand van een duidelijk isoleerbare sector van het vocabulaire. Niet alleen zijn de lijsten praktisch identiek, maar ook is de onderlinge volgorde van de woorden in beide lijsten zeer parallel (dit blijkt vooral als men ze in groepen van vijf verdeelt). Verder blijkt dat de lijsten van BM en KN de frequentie respecteren; er is hooguit wat gerommel aan het eind van de lijst en dat

¹ Het feit dat twee bronnen gebruikt zijn verklaart dat de getallen niet netjes aflopen.

² Niet in BM!

³ Het Italiaanse *secondo* wordt niet onderscheiden van het rangtelwoord.

⁴ Niet in KN!

⁵ NB *maal* is niet onderscheiden van *maal* = *maaltijd*.

dan nog vooral om de symmetrie te handhaven (bijvoorbeeld als er één jaargetij wordt opgegeven, dan breidt men dit uit tot alle vier, enzovoort).

In een zo duidelijk gestructureerde sector is het mogelijk om contrastieve equivalenten te onderscheiden. Bijvoorbeeld: *anno* = *jaar*, *ora* = *uur*, *notte* = *nacht*, *secolo* = *eeuw*, *inverno* = *winter*. Het (primitieve) model dat ten grondslag ligt aan het gebruikelijke woordjesleren, dat wil zeggen een een-op-een correspondentie tussen beide talen, wordt dus in sterke mate bevestigd. Des te interessanter is het daarom om na te gaan waar het niet klopt. Voorbeelden van een-op-twee correspondenties zijn: *momento* = *moment/ogenblik*, *volta* = *keer/maal*; *autunno* = *herfst/najaar*; *primavera* = *lente/voorjaar*. Andersom vinden we: *giorno/giornata* = *dag*. Gedeeltelijk buiten dit veld: *tempo* = *tijd/weer*. En in mijn eigen taalgebruik: *stagione* = *jaargetijde/seizoen*.

De oorsprong van deze situaties kan van verschillende aard zijn. Soms kent één van beide talen een synonymie die in de andere niet voorkomt. *Lente* en *voorjaar* zijn twee termen voor hetzelfde begrip. Hetzelfde geldt voor *moment* en *ogenblik*, maar daar speelt ook de tegenstelling tussen vreemd en inheems lexicon een rol. In andere gevallen heeft de term in de ene taal twee duidelijk onderscheiden betekenissen, waarbij de ene correspondeert met één woord in de andere taal en de andere met een ander woord (voorbeeld: *tempo* = *tijd/weer*). Die situatie wordt in de contrastieve taalkunde aangeduid met de term 'lexical split'. In het voorbeeld van *dag* hebben we weer een andere situatie: vanuit het standpunt van het Nederlands is er maar één betekenis, maar in het Italiaans – en dat geldt ook voor de Romaanse talen in het algemeen – is het semantische veld anders gestructureerd: *giorno* en *giornata* duiden dezelfde tijdsruimte aan, maar gezien vanuit een ander aspect (bijvoorbeeld, in het geval van *giornata*, weersomstandigheid, wijze van doorbrengen of duur). Dit zijn de probleemgevallen vanuit contrastief standpunt. In weer andere gevallen is de betekenis in grote trekken gelijk (*pomeriggio/middag*), maar zijn er verschillen in de gebruikssituatie, waarbij bijvoorbeeld *sera* met een aantal gebruikswijzen van *middag* overlapt. Kortom, nauwkeurige vergelijking van zelfs zo duidelijk gestructureerde velden als dat van de tijdsaanduidingen biedt een grote hoeveelheid detailproblemen voor de contrastieve analyse: dat het er niet meer zijn komt voornamelijk door de overeenkomsten in culturele achtergrond.

Cognate-onderzoek

Hetzelfde materiaal kan gebruikt worden voor een heel andere vraagstelling. Gegeven de equivalenten op semantisch gebied, hoe verhouden zich dan de vormen? Neem het equivalente paar *moment/momento*. De vorm van het Italiaanse woord is volkomen voorspelbaar door een correspondentieregel die luidt:

Het Italiaanse woord wordt gevormd door -o toe te voegen aan het Nederlandse woord.

Het bestaan van deze correspondentieregel in de ervaring van de leerling maakt dat het herkennen en produceren van het woord *momento* een minimale inspanning

vereist. Met behulp van diezelfde regel, in samenwerking met de regel die zegt dat Ned. *uu* [y] correspondeert met It. *u* [u], kan het leren van het woord *minuto* worden vereenvoudigd. Het zoeken naar formele overeenkomsten en naar de didactische consequenties hiervan heet cognate-onderzoek. Voor het Italiaans en het Nederlands is daarover nog maar weinig onderzoek gedaan (maar zie het artikel van De Beer en Van Eupen 1984); voor Frans-Nederlands kan ik verwijzen naar Van Wesemael 1982. Het is belangrijk onderzoek, omdat het aanwezig zijn van cognates enerzijds maakt dat de taal als minder moeilijk wordt ervaren door de leerling, maar aan de andere kant een bron van interferentieproblemen kan opleveren, doordat allerlei equivalentieparen of potentiële equivalentieparen zich afwijkend gedragen. Hierbij speelt een belangrijke rol dat Nederlanders die Italiaans leren dat meestal niet doen vanuit een nulsituatie: ze hebben al ervaring met talen leren en wel met talen die op andere wijze en in meerdere mate cognate-problemen opleveren. Traditioneel waren Latijn en Frans de interfererende talen, hetgeen een zekere alertheid in het onderwijs met zich meebracht (vergelijk bijvoorbeeld de aandacht voor de correspondenties Latijn-Italiaans in de cursus van Huysman en Schweigman), maar in de huidige onderwijssituatie is het Engels de bron van de meeste interferenties. Dit heeft een nieuw type interferentiefouten gecreëerd; een typisch voorbeeld is de fout **la risulta* in plaats van *il risultato* onder invloed van het Engelse *result*, dat kennelijk in dezen sterker is dan het Nederlandse *resultaat*. Het bestaan van cognates zal echter vaak positief werken. In ons veld is *autunno* een duidelijk geval. Voor wie het Engelse *autumn* kent, plus de beide correspondentieregels: toevoegen van *-o* en assimilatie van ongelijke medeklinkers, vereist het leren van het Italiaanse woord een minimale inspanning.

Een ander aspect dat een rol zou kunnen spelen is de fonologische bouw van het Italiaanse woord. Woorden kunnen al of niet overeenkomen met het gebruikelijkste bouwpatroon (afwijkende klemtonen kunnen extra moeilijkheden opleveren). Woorden kunnen foneemcombinaties bevatten die in de eigen taal niet voorkomen (type *sdraio* 'ligstoel') of minimale verschillen bevatten ten opzichte van andere woorden, bijvoorbeeld de serie: *scappare, strappare, scacciare, schiacciare, spaccare, spacciare, spicciarsi, stracciare, staccare, straccare* (resp. 'weglopen, losrukken, verjagen, verpletteren, splijten, van de hand doen, zich haasten, verscheuren, losmaken, vermoeien').

Ook de morfologie kan een woord gemakkelijker leerbaar maken, bijvoorbeeld in ons veld de woorden *mezzogiorno* en *mezzanotte*, die herkenbaar zijn als samenstellingen van *mezzo* en respectievelijk *giorno* en *notte*, volgens een patroon dat ook herkenbaar is in *middag* en *middernacht*. Tenslotte is er het verschijnsel van de zogenaamde *falsi amici*, dat wil zeggen. woordparen die formeel wel maar qua betekenis niet overeenstemmen. Een berucht voorbeeld is *pronto* 'klaar', dat verward wordt met *presto* 'gauw' op grond van Ned. *prompt*, of *subito* 'dadelijk', dat verward wordt met *ad un tratto* 'plotseling' op grond van Ned. *subiet* of Frans *subitement*.

Niettemin zegt Van Wesemael terecht dat de *falsi amici* in de regel meer aandacht hebben gekregen dan de regelmatigheden in de correspondenties.

Woordvorming

Een goed basiswoordenboek dient ook aandacht te besteden aan de woordvorming. Immers woorden staan niet alleen, maar zijn gegroepeerd in woordfamilies. Neem de werkwoorden die een beweging aanduiden. In het bewuste veld hebben we onder andere *andare, venire, entrare, uscire, salire, scendere, passare, fuggire, scappare, partire* (resp. 'gaan, komen, binnengaan, uitgaan, omhooggaan, naar beneden gaan, voorbijgaan, vluchten, weglopen, vertrekken') en vele andere. De bijbehorende substantieven zijn *andata, venuta, entrata, uscita, salita, discesa, passata, fuga, scappata, partenza*. Een aantal hiervan zijn aanwezig in BM. Sommige hebben afwijkende vormen (*discesa, fuga*), sommige geven aanleiding tot interferentieproblemen (*partenza* 'vertrek', naast *partita* 'wedstrijd', bijvoorbeeld), sommige hebben speciale betekenissen gekregen, naast of in plaats van de regelmatige (bijvoorbeeld de speciale betekenissen 'ingang' en 'uitgang' van resp. *entrata* en *uscita*) en sommige zijn relatief onbelangrijk. Maar juist deze verscheidenheid in het gedrag vormt een bron van leerproblemen. Ook hier zijn interferentieproblemen met andere talen belangrijk; speciaal tussen Frans en Italiaans is het verschil in de vorming van individuele deverbale substantieven berucht.

Om het basisvocabulaire hanteerbaar te maken is het nuttig om naar syntactische categorieën te onderscheiden. Zo is KN onder te verdelen in 820 zelfstandige naamwoorden, 316 bijvoeglijke naamwoorden, 182 bijwoorden (afgezien van de bijv. naamwoorden die als bijwoord kunnen fungeren), 41 voorzetsels, 43 voegwoorden, 82 voornaamwoorden, 149 werkwoorden en 19 overige. (Het totaal is 1652, wat dichterbij de woordenschat van BM (1741) staat dan het opgegeven aantal van 2044). Voor BM zijn de verhoudingen tussen de syntactische categorieën soortgelijk. Het is natuurlijk eenvoudiger om binnen een syntactische categorie onderverdelingen te maken dan dwars door de categorieën heen. Wel krijgen we dan problemen met de afgeleide woorden. Deverbale substantieven horen semantisch bij de werkwoorden, van substantieven afgeleide adjectieven bij de substantieven. Nida (1975, 175) maakt een onderverdeling in vier semantische klassen: entities (objects), events, abstracts (= qualities, quantities and degrees) and relationals. Deze vier klassen komen ruwweg overeen met de syntactische categorieën zelfstandig naamwoord, werkwoord, adjectief/adverbium en voorzetsel/voegwoord, maar afleidingen kunnen in hun oorspronkelijke klasse blijven: lengte, breedte en hoogte blijven 'qualities' (eigenschappen) ondanks hun syntactische categorie 'substantief', en zelfstandige naamwoorden die een gevoel aanduiden blijven 'events', evenals de bijbehorende werkwoorden. Rekening houden met de morfologie en met de syntactische categorie zijn ordeningsprincipes die helpen om de totale woordenschat hanteerbaar te maken.

Valentie

Vooraf voor werkwoorden is het van belang om de valentie te bestuderen. Onder valentie verstaan we de zinsdelen waarmee het werkwoord zich verplicht of facultatief verbindt. Zo is *piovere* 'regenen' zerovalent, *dormire* 'slapen' monovalent, *cantare* 'zingen' of *mangiare* 'eten' bivalent met een facultatieve valentie, *vedere* 'zien' verplicht bivalent, *considerare* 'beschouwen' of *mandare* 'zenden' trivalent en *pagare* 'betalen' in principe quadrivalent (hoewel niet alle valenties tegelijk optreden). Valenties liggen niet voor de eeuwigheid vast, zoals moge blijken uit het recente (1983) monovalente gebruik van *plaatsen* in het Nederlandse politieke vocabulaire ('Moet Nederland tot plaatsing overgaan?').⁶ Behalve het aantal valenties is ook het soort zinsdeel dat in zo'n constructie opereert van belang: zelfstandig-naamwoordgroep, bijzin met *che* of infinitiefconstructie, direct of indirect object, vast voorzetsel of keuze uit voorzetsels (dit laatste bijvoorbeeld bij locatieve valenties bij werkwoorden van rust of beweging). In de basiswoordenboeken worden mededelingen over de valentie vaak indirect gedaan, door middel van voorbeeldzinnen. Vaak bieden de voorbeelden een keuze uit de constructiemogelijkheden. Op het gebied van de valenties kunnen van taal tot taal grote verschillen optreden. Sommige hiervan worden in het begin van elke cursus besproken en blijven niettemin een bron van fouten door de hele studie heen. Ik denk aan gevallen als *guardare* 'kijken naar' en *aspettare* 'wachten op', om maar een paar van de bekendste constructieverschillen te noemen. Dit onderwerp behoort uiteraard tot de grammatica en hoort daar ook ter sprake te komen, maar het heeft ook een belangrijk vocabulaire-aspect. Immers, lijsten van werkwoorden kunnen zo lang gemaakt worden als men maar wil (denk maar aan het beruchte hoofdstuk 6.8 van Lepschy en Lepschy), maar zodra we een selectie van het vocabulaire gemaakt hebben, wordt ook de bijbehorende valentieproblematiek beperkt. Dit is trouwens niet het enige gebied waar syntaxis en woordenschat elkaar raken. Een belangrijke groep woorden is de categorie der *aggettivi di relazione* (zie Brinker 1974), zoals *economico*, adjectief behorend bij *economia* en voorkomend in combinaties als *crisi economica* 'economische crisis'. Vaak correspondeert met een combinatie van dit type één enkel samengesteld woord in het Nederlands, bijvoorbeeld *porta principale* 'hoofddeur'. Hoewel de meeste relatie-adjectieven niet tot de meest frequente woorden behoren, zijn er toch een aantal aanwezig. Bovendien behoren ze tot de systematische elementen van een uitbreidingswoordenschat.

Polysemie

Een van de moeilijkste problemen bij het vergelijken van de woordenschat van twee talen is de *polysemie* (het feit dat een woord meer betekenissen heeft). Hierbij moeten we onderscheiden wat er binnen één taal gebeurt en hoe dit zich laat omzetten in equivalenties tussen twee talen. Een eenvoudig voorbeeld om dit verschil mee te

⁶ Dit voorbeeld stamt uit de discussie over de kruisraketten in Europa.

illustreren is *cantare*. De hoofdbetekenis is volgens de definitie van DFD 'realizzare, moderando il tono della voce secondo un ritmo e un'alternanza armonica di suoni, di diversa intensità e altezza, un insieme fonico melodioso'. Iets simpeler gezegd: *zingen* is het produceren van muzikale geluiden. Ik zie hier af van figuurlijke betekenissen, als in *il delinquente ha cominciato a cantare* 'de misdadiger is begonnen door te slaan', maar beperk me tot de hoofdbetekenis. Binnen de hoofdbetekenis kunnen we eventueel een onderverdeling maken naar de kenmerken van het onderwerp van *cantare* (de strikte subcategorisatie van de chomskianen), bijvoorbeeld volgens de driedeling *mens, vogel, instrument* (*il violino canta* 'de viool zingt'). Maar binnen het Italiaans is het niet voor de hand liggend om dan de vogels nog weer onder te verdelen. Toch is dat voor de taalvergelijking nodig, want *il gallo canta* komt niet overeen met **de haan zingt*, maar met *de haan kraait*. De 'lexical split' *cantare* - *zingen/kraaien* is niet te beschrijven met taalinterne middelen.

Uit contrastief oogpunt hebben we geen volledige semantische analyse van de afzonderlijke woorden (dat wil zeggen microstructuur van de woordbetekenis) nodig, maar alleen die semantische analyse die ons helpt om semantische equivalenties te formuleren.

Sommige basiswoordenboeken maken geen duidelijk onderscheid tussen polysemie (dat wil zeggen een verzameling verwante betekenissen) en homonymie (een stel volkomen verschillende woorden die toevallig dezelfde klank hebben). KN is daar een voorbeeld van: het onderscheidt wel homoniemen wanneer de syntactische categorie verschillend is (*weer*, zelfstandig naamwoord of bijwoord), maar niet wanneer beide woorden tot dezelfde categorie behoren (*slot*, 'van de deur' of 'van een roman'). BM gedraagt zich in dezen anders, maar is daarin niet erg systematisch. Polysemie en homonymie is een storende factor, wanneer we onze basiswoordenschat op frequentie baseren, omdat frequentiewoordenboeken maar zelden betekenissen onderscheiden. Een soort onderzoek dat we zouden kunnen verrichten is het uitsplitsen van betekenissen op grond van frequentie, bijvoorbeeld aan de hand van de SEILC-gegevens (zoals Alinei 1973). Hoe vaak komt *fare* bijvoorbeeld in *La Ciociara* voor als equivalent van *maken*, *doen* of *laten*, als onderdeel van de uitdrukking *fare a meno* 'nalaten' of als de postpositie *fa* 'geleden'? De vermoedelijke uitkomst van dit soort onderzoek zal zijn dat de basiswoordenboeken uit frequentieoogpunt teveel betekenissen geven (en teveel uitdrukkingen). Maar er zit een andere kant aan de zaak. Frequentie is niet het enige criterium voor opname in de basiswoordenschat. Andere criteria zijn bijvoorbeeld herkenbaarheid en nuttigheid in het gebruik. De tweede betekenis van een bekend woord is gemakkelijker te onthouden dan een geheel nieuw woord. Toevoeging aan de basiswoordenschat van veel tweede betekenissen maakt het geheel daardoor rijker tegen minder kosten. Bovendien vormen psychologisch de verschillende betekenissen van het woord een eenheid: een Italiaanse spreker is zich er niet van bewust dat hij een nieuw begrip hanteert in *il gallo canta*, evenmin als een spreker van willekeurig welke Romaanse taal zich

bewust is een ander woord te gebruiken wanneer hij *se* in de zin van *of* gebruikt, in plaats van in de zin van *als*. Dit valt te bewijzen door de interferentieproblemen: het type zin: 'Ik weet niet *als hij komt'.

We zullen en zekere mate van polysemie op de koop toe moeten nemen bij het aanleren van woorden. Dit is een extra reden om scherp op de betekenissequivalenties te letten, zodat we de leerders kunnen waarschuwen voor betekenisinterferenties.

Woordvelden en 'centres d'intérêt'

Naast de microstructuur van de woordbetekenis hebben we te maken met de macrostructuur, dat wil zeggen met de 'woordvelden' waarvan de woorden deel uitmaken. Een voorbeeld heb ik al gegeven in het voorafgaande, namelijk dat van de uitdrukkingen voor *tijd*. Traditioneel wordt bij het woordjes leren de woordvoorraad gegroepeerd in 'centres d'intérêt': menselijk lichaam, kleding, stad en land, economie, enzovoort. Dit is niet hetzelfde als het rubriceren in woordvelden (of om een andere term te noemen: in semantische velden).⁷ 'Centres d'intérêt' zijn ruimer en minder duidelijk gestructureerd. Het prototype van een Centre d'intérêt, het klaslokaal – eerste les van alle directe methodes – bevat zeer heterogene voorwerpen; het criterium 'zich bevindend in een klaslokaal' zal daarentegen niet gemakkelijk gekozen worden als kenmerk voor een semantische analyse. Bij de 'centres d'intérêt' gaat het meer om een pragmatische associatie (dat wil zeggen associatie in bepaalde gebruikssituaties) dan om verwantschap in woordbetekenis. Toch moeten we ons afvragen welke soort associaties in een leersituatie de hoofdrol speelt. Het probleem met 'centres d'intérêt' is vaak dat ze gemakkelijker met concrete woorden dan met abstracte opgesteld kunnen worden. Niemand zal grote moeite hebben met de opdracht: zoek alle woorden uit BM bijeen die binnen het centre d'intérêt van het menselijk lichaam vallen (wel met de figuurlijke betekenissen, omdat die binnen andere velden vallen). Het wordt echter moeilijker als het gaat om alle woorden die gevoelens aanduiden. Over semantische velden bestaat een uitgebreide literatuur, ook met contrastieve toepassingen. In Alinei 1974 komt al een vergelijking voor van een microveld in verschillende talen (hondengeluiden), al is dat dan niet contrastief uitgewerkt. Nida 1975 geeft suggesties voor het vaststellen van semantische velden. Ook in Duitsland wordt veel werk op dit gebied gedaan, bijvoorbeeld Lutzeier 1981, waarin verschillende velden worden uitgewerkt. Een toepassing op het Engels, in het veld van de woorden voor financieel inkomen (Lutzeier 1982) zou zich uitstekend lenen voor toepassing op Italiaans–Nederlands contrastief gebied. Merkwaardig is het in welke mate de verschillende onderzoekstradities hun eigen wegen gaan en elkaars bestaan niet schijnen te kennen. Zie bijvoorbeeld ook de bibliografie van Fainberg 1983, waar weer andere auteurs genoemd worden. Een aantal semantische analyses wordt ook gegeven in Kühn 1979, waar ook een 'begrippennet' gepresen-

⁷ De Duitse traditie maakt een onderscheid tussen deze twee termen al naar gelang men het over de vorm of de betekenis heeft.

teerd wordt, dat op het eerste gezicht wat topzwaar is naar de kant van de concrete nomenclatuur.

Bestaat een basiswoordenschat wel?

Tot nog toe zijn we ervan uitgegaan dat er een basiswoordenschat bestaat. We kunnen dit echter ook in twijfel trekken. Frequentieonderzoek heeft uitgewezen dat de eerste 1500 woorden van een taal betrekkelijk vastliggen. Dit kan gezien worden als een empirisch gegeven (dat wil zeggen bij ieder nieuw onderzoek blijkt dat we dezelfde woorden krijgen); we kunnen echter ook proberen het te beredeneren. De gevonden 1500 woorden beslaan namelijk de structuurwoorden (grammaticale woorden), plus de belangrijkste lexicale woorden, namelijk de top en de subtop van iedere taxonomie. De top is dat woord dat het veld definieert (bijvoorbeeld *mens* voor het veld *menselijke wezens*); de subtop die woorden die het veld volgens de voorname kenmerken indelen (bijvoorbeeld *man/vrouw, kind/volwassene, familielid/vreemdeling*, enzovoort; soms ontbreekt een van de polen). De woordvelden die binnen die 1500 woorden zitten zijn de centrale woordvelden van een cultuur, en in grote mate van iedere menselijke cultuur. Daarbuiten gaan we snel over naar de vaktaal, dat wil zeggen de taal waarmee slechts een deel van de taalgemeenschap vertrouwd is, uit hoofde van de specifieke rol die hij of zij in die gemeenschap vervult. Zo zitten in de eerste 1500 woorden maar erg weinig diernamen, want deze behoren in principe tot een vaktaal.

Als we de woordenschat uitbreiden zijn we erg afhankelijk van de homogeniteit van de teksten waarop de frequentielijst berust. Dit is op dramatische wijze aan te tonen door in de LIF de eerste drie rubrieken (filmtaal, romantitaal en toneeltaal) te vergelijken met de vierde (krantentaal) of de vijfde (schoolboekentaal). Sciarone miskent dit aspect en denkt dat uitbreiding van de basiswoordenschat hoofdzakelijk een kwestie van het aantal gebruikte woorden is (voor hem geven twee miljoen getelde woorden een betrouwbaarder beeld dan een half miljoen). In verband met de genoemde overwegingen ben ik daar wat sceptisch over.

Uitbreidingswoordenschatten (Giovannelli, Matoré) berusten veeleer op een onuitgesproken afspraak dat onze belangstellingssfeer gelijk is. Het is erg leerzaam om bijvoorbeeld de centres d'intérêt van Giovannelli inhoudelijk te analyseren. Ook de activiteiten die onder de titel *Threshold Level (Niveau Seuil)* onder auspiciën van de Raad van Europa worden uitgevoerd hebben dergelijke onuitgesproken assumpties. De oorspronkelijke versie (Van Ek 1975) was berucht om zijn eurocratische belangstelling voor lekker eten (zie Sciarone 1979: 37–38). Deze opmerking betekent overigens niet dat het *Niveau Seuil* waardeloos is; integendeel, de oriëntatie op communicatieve situaties is zeer belangwekkend. Voor Italië bestaat er momenteel ook een *Livello Soglia*, van de hand van Nora Galli de' Paratesi. Deze sluit meer bij de Engelse dan bij de Franse versie aan. De uitgangspunten van de selectie zijn het definiëren van een doelgroep, de nadruk die gelegd wordt op mondelinge communicatieve

situaties en het vaststellen van een aantal centres d'intérêt. De doelgroep is nogal vaag en beweegt zich tussen serieuze toeristen en eerste-jaarsstudenten. De lijst bevat zo'n 1450 woorden, waarbij het algemene vocabulaire betrekkelijk willekeurige lacunes vertoont en het specifieke vocabulaire uiteraard sterk afhankelijk is van de nogal intuïtieve manier van vaststellen van de centres d'intérêt. Zo vinden we er woorden als *trapanare* 'boren' en *supposta* 'zetspil', ongetwijfeld ingegeven door bezorgdheid voor zieke reizigers. Dit voorbeeld suggereert al een bezwaar tegen de aanpak van de Raad van Europa: het is niet duidelijk waarom dit soort woorden tot de leerwoordenschat moeten behoren, in plaats van opgenomen te worden in een naslagboekje 'Hoe red ik me in het buitenland'. Verder worden de woorden alleen maar in lijsten gepresenteerd, zonder dat er voorbeelden van het gebruik worden gegeven. In dit opzicht is het *Lessico Soglia* minder bruikbaar dan BM.

Voor de uitbreidingswoordenschat moet het voornaamste criterium de individuele belangstelling van de leerling zijn. Het gaat dus niet zozeer om een bepaalde inventaris van woorden, als wel om het ontwikkelen van strategieën om de woordenschat uit te breiden.

Persoonlijke normen oftewel kyriolexieën

Bij het opbouwen van een persoonlijke woordenschat in de vreemde taal moeten we ook rekening houden met het bestaan van individuele variatie in de moedertaal. Ieder van ons heeft binnen zijn eigen taal een aantal persoonlijke normen, voor mezelf verkies ik bijvoorbeeld tussen de synoniemen *vaak* en *dikwijls* of *tenminste* en *althans* het eerste van elk paar, terwijl andere Nederlanders evengoed de omgekeerde keuze zouden kunnen maken. Dit soort keuzen berust op een ieders persoonlijke historie. Synoniemenparen als de genoemde bestaan er ook in de vreemde taal, bijvoorbeeld *chiedere* en *domandare* 'vragen' of *parere* en *sembrare* 'schijnen'. Er is geen enkele reden waarom iemand die Italiaans leert een van beide zal moeten kiezen. Toch speelt ook hier de persoonlijke historie een rol. Alleen is de individuele variatie in leersituaties veel toevalliger. Terwijl mijn keus voor *vaak* tegenover *dikwijls* waarschijnlijk gedeeld wordt door mijn familieleden en misschien door de bevolking van een hele streek, hangt mijn keuze voor *sembrare* af van toevallige omstandigheden, bijvoorbeeld dat ik het eerder ben tegengekomen, dat het meer op het Franse woord lijkt, of puristische of juist antipuristische opmerkingen uit het een of andere woordenboek. Dit soort ervaringen is niet te sturen vanuit het onderwijs, tenzij letterlijk alles geprogrammeerd is (en zelfs dan is er variatie: hoeveel studenten Frans hebben geen voorkeur voor argot-woorden, juist omdat die niet in het lesmateriaal stonden). Wel is het van belang om ervoor te waken dat het onderwijs geen foute informatie verstrekt. Zo zal over het algemeen het lesmateriaal het taalgebruik van een oudere generatie weerspiegelen: BM behoort tot die generatie waarin de televisie nog niet zo belangrijk was en waarin jongelui spraken over *la mia fidanzata* of *il mio fidanzato*. Een van de taken van de leerling zal dus moeten zijn om een bewust *aggiornamento* aan te

brengen in het lesmateriaal waarmee hij of zij geconfronteerd wordt. Een andere bron van foute informatie berust op de beroepsdeformatie van de taaldocenten, namelijk te starre opvattingen omtrent wat fout is of nog acceptabel, welke voortkomen uit de praktijk van het corrigeren van examenwerk. Voor Italië komt daarbij dat de school over het algemeen een kunstmatige variant van het Italiaans propageert. Italiaanse docenten in Nederland die voor hun onderwijs terugvallen op hun eigen schoolervaringen, conserveren hierdoor gemakkelijk een verouderd soort taalgebruik.

Ik ken twee boeiende artikelen die uitermate geschikt zijn om de lezers wat gevoel bij te brengen voor persoonlijke verschillen in woordenschat. Het ene is Householder 1983, waarin de auteur het begrip *kyriolexie* introduceert, dat hij gebruikt in de zin van persoonlijke norm. Dit is geen norm in de zin van een taalvoorschrift, maar de taalvorm die het individu in een bepaald geval in zijn hoofd heeft en waaraan hij het taalgebruik van anderen toetst. Voor Nederland kan ik als voorbeeld nemen het contrast *lagere school/basisschool*. Aangezien de officiële benaming op een gegeven moment is veranderd en alleen diegenen die bij het lager onderwijs betrokken waren (op dat moment) of zijn (sindsdien) een boodschap hebben aan de verandering, hebben een heleboel Nederlanders hun term niet gewijzigd. Voor die mensen is *lagere school* de kyriolexie en *basisschool* de individuele afwijking van sommige gesprekspartners, die in voorkomende gevallen onmiddellijk vertaald wordt in de eigen norm. (Een soortgelijk voorbeeld is de vervanging van *kweekschool* door *P.A.* (voor pedagogische academie), maar sinds enkele jaren is daar een derde term bijgekomen, nl. *pabo*, die de zaken heeft gecompliceerd). Het onderwijssysteem is een typisch voorbeeld, omdat het enigszins het karakter van een vaktaal heeft: niet alle taalgebruikers komen er in dezelfde mate mee in aanraking. Een van Householder's voorbeelden: de benaming van het toilet (de w.c.) heeft interessante diachrone implicaties, samenhangend met taboevermijding en met veranderingen in de materiële cultuur.

Het andere artikel is Nencioni 1983, waarin op amuse wijze wordt aangetoond hoe een oudere taalgebruiker zijn persoonlijke taalhistorie (of 'autodiacronia') heeft. In het Italiaans van de auteur zijn de normen verschoven van een florentiniserend taalgebruik tot een paneuropeïsme. Dit leidt tot verborgen kyriolexiën: persoonlijke normen die verzwegen worden omdat de gesprekspartner ze niet verstaat. In sommige gevallen kan dit tot gevolg hebben dat men zich niet meer kan uiten, omdat men het wel acceptabele vocabulaire niet beheerst.

Cultuurspecifieke woorden

Een laatste onderwerp voor een contrastieve benadering is de jacht op taal- en cultuurspecifieke woorden. Het standaardvoorbeeld in de Nederlandse taalfolklore is het woord *gezellig* dat geacht wordt een zo specifiek Nederlandse inhoud te hebben dat het niet vertaald kan worden in andere talen. Het is de moeite waard om

dit voorbeeld te analyseren omdat het tot verschillende vragen aanleiding geeft. De eerste vraag is de relatie tussen 'folklore' en realiteit, tussen de mening die een volk over zichzelf heeft en de werkelijke gedragingen (vergelijk als niet-talige voorbeelden de Nederlandse properheid of de Nederlandse tolerantie tegenover vreemdelingen).⁸ De tweede vraag is welke betekenis of welke betekenissen het woord precies heeft: zelfs onvervangbare begrippen kunnen geparafraseerd worden. De derde vraag is of de onvertaalbaarheid ook op de deelbetekenissen slaat en er misschien sprake is van een 'lexical split'. Tenslotte zou het denkbaar zijn dat het begrip wel bestaat, maar geen lexicale uitdrukking vindt in de andere taal; een voorbeeld dat zich aan mij opdringt is het Nederlandse woord *terrasje*. Gesteld dat na beantwoording van deze vragen de bewering dat het woord onvertaalbaar is staande blijft, dan is het volgende probleem of het hier een geïsoleerd geval betreft of dat er – in beide talen – meer voorbeelden te vinden zijn (*velleità*, meestal omschreven met 'vaag streven, vage verlangens' is een mooi voorbeeld voor het Italiaans, alleen staat het niet in BM; de groep *animo, anima, spirito, mente*, enzovoort levert ongetwijfeld andere voorbeelden op: zo vertaalden verscheidene studenten 'mijn geest is nog helder' met 'il mio spirito è ancora lucido' in plaats van het correcte 'la mia mente è ancora lucida').

Slotopmerkingen

Tot slot is er nog de vraag naar de didactische progressie. In principe valt dit punt buiten het kader van dit artikel dat zich, in de termen van Lo Cascio 1983, bezig houdt met *Analisi Contrastiva Descrittiva* en niet met *Analisi Contrastiva Pedagogica* (dat is didactische contrastieve analyse; let op de 'falsi amici' *pedagogisch* en *pedagogico*). De laatste houdt zich bezig met de cursusopbouw; de eerste met de interferentieproblematiek op zich. Maar het zal ongetwijfeld mogelijk zijn om op het descriptieve vlak een gradatie in interferentieproblemen aan te brengen op grond van hun relatieve belang voor de communicatie. Ook om het instrumentarium te bieden op grond waarvan bestaande cursussen getoetst kunnen worden, moet deze vraag vanuit de didactische praktijk gesteld worden.

In de bibliografie die hier volgt heb ik getracht zo veel mogelijk de relevante literatuur een plaats te geven, voorzover ik die gevonden heb. Het betreft hier datgene wat mij bekend was in september 1983. Verder heb ik melding gemaakt van de belangrijkste artikelen uit de bundel *Atti* van de SLI gewijd aan de *Linguistica Contrastiva*, te weten die van Filipović, Schwarze en Lo Cascio, en vanwege de Nederlands-Italiaanse problematiek die van Jacqumain en van Denissen en Lockefer.

⁸ Geschreven in 1983!

Bibliografie

- Alinei, Mario L. (red.). *Spogli Elettronici dell'Italiano Letterario Contemporaneo*, deel 1: A. Moravia, La Ciociara, Bologna: Il Mulino, 1973.
- _____. *La struttura del lessico*. Bologna: Il Mulino, 1974.
- Baldelli, Ignazio & Alberto Mazzetti. *Vocabolario minimo della lingua italiana per stranieri*. Firenze: Le Monnier, 1974.
- Beer, Pam de & Marian van Eupen. 'Italiaans-Nederlandse cognates' *Levende Talen*, 1984.
- Brinker, Jacques H. 'L'aggettivo di relazione nell'italiano moderno'. *Atti SLI*, 7/1 (1974): 5-19.
- Ceccaldi, Matteu. *Dictionnaire corse-français, Pieve d'Evisa*. Paris: Klincksieck, 1974.
- DFC, *Dictionnaire du français contemporain*. Paris: Larousse, 1966.
- DFD = Emidio De Felice & Aldo Duro. *Dizionario della Lingua e della Civiltà Italiana Contemporanea*. Palermo: Palumbo, 1975.
- Denissen, Frans & Tony Lockfeer. 'Per una traduzione neerlandese degli alterati italiani'. *Atti SLI* 20 (Linguistica Contrastiva) (1983): 303-314.
- Ek, Jan A. van. *The Threshold Level for Modern Language Learning in Schools*. Groningen, Wolters/Noordhoff/Longman, 1976.
- Fainberg, L. Vasvari. 'Towards a Course in Contrastive Analysis' *Innovation in Linguistics Education*, 3.1 (1983): 33-57 (Distributed by the Indiana University Linguistics Club).
- Filipović, Rudolf. 'Some basic methodological questions of contrastive analysis'. *Atti SLI* 20 (1983): 3-16.
- Giovannelli, Paolo. *Grund- und Aufbauwortschatz Italienisch*. Stuttgart: Ernst Klett, 2. Auflage, 1967.
- _____. *Italiaanse woordenschat. Alfabetische basisvocabulary met systematische uitbreiding*, bewerkt door F.J.E. Tichelman. Groningen: Wolters/Noordhoff, 1968.
- Householder, Fred W. 'Kyriolexia and language change' *Language* 59/1, (1983): 1-17.
- Huysman, Annie E. & Emilie M.A. Schweigman. *Italiano facile. Leergang voor het Italiaans. Met aanhangsel voor hen die Latijn kennen*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 2 dln, 1968/69.
- Jacqmain, Monique. 'Problemi di lingua inerenti alla stesura dei libretti paralleli per l'insegnante biculturale in una scuola fiamminga frequentata da alunni italiani'. *Atti SLI* 20 (1983): 201-210.
- Kleijn, P. de & E. Nieuwborg. *Basiswoordenboek Nederlands*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 1983.
- Kühn, Peter. *Der Grundwortschatz. Bestimmung und Systematisierung*. Tübingen: Niemeyer, 1979.
- Lepschy, Anna Laura & Giulio Lepschy. *La lingua italiana*. Milano: Bompiani, 1981.
- LIF = *Lessico di frequenza della lingua italiana contemporanea* (a cura di U. Bortolini, C. Tagliavini e A. Zampolli). Milano: IBM Italia, 1971.
- Lo Cascio, Vincenzo. 'Linguistica contrastiva e sviluppo delle competenze linguistiche'. *Atti SLI* 20 (1983): 67-95.
- Lutzeier, Peter R. *Wort und Feld, Wortsemantische Fragestellungen mit besonderer Berücksichtigung des Wortfeldbegriffes*. Tübingen: Niemeyer, 1981.
- _____. 'The Notion of Lexical Field and its Application to English Nouns of Financial Income' *Lingua* 56 (1982): 1-42.
- Matoré, Georges. *Dictionnaire du Vocabulaire Essentiel. Les 5000 mots fondamentaux*. Paris: Larousse, 1953.
- Melka Teichroew, Francine J. 'Receptive versus Productive Vocabulary: a Survey' *ISB* 6/2 (1982): 3-33.
- Nation, I. S. Paul. 'Beginning to Learn a Foreign Vocabulary. A Review of the Research' *RELC Journal* 13/1 (1982): 14-36.
- Nencioni, Giovanni. 'Autodiacronia linguistica: un caso personale' *Quaderni dell'Atlante Lessicale Toscano*. Firenze: Olschki, 1982: 1-25.
- Nida, Eugene A. *Componential Analysis of Meaning*. The Hague/Paris/New York Mouton, 1975.
- Niveau Seuil = AAVV. *Un Niveau-Seuil*. Paris: Hatier, 1975.
- Petit Larousse = *Nouveau Petit Larousse*. Paris: Larousse, 1968.

- Schwarze, Christoph. 'Categorie basilari della grammatica contrastiva'. *Atti SLI* 20 (1983): 17-35.
- Sciarone, Abondio G. *Vocabolario fondamentale della lingua italiana*. Bergamo: Minerva Italiana, 1977.
- _____. *Woordjes leren in het vreemde-talenonderwijs*. Muiderberg: Coutinho, 1979.
- Wesemael, Truus van. 'Les mots dits "cognates" dans l'apprentissage du français par les néerlandophones' *Recherches de linguistique française d'Utrecht*, 2 (1983): 19-27.
- Uit den Boogaart, Pieter C. *Woordfrequenties*. Utrecht: Oosthoek, Scheltema & Holkema, 1975.